

»Thistedaffæren« – da tyskerne lukkede Thisted

af Jens Andersen

Thy var i almindelighed et fredeligt hjørne af Danmark under den tyske besættelse, men i slutningen af november 1942 oplevede Thisted nogle meget anspændte dage. Byens befolkning blev på den tyske værnemagts ordre i tre døgn udsat for udgangsforbud om aftenen og natten. Det danske embedsværk betegnede siden hændelsen som »Thisted-Affæren« eller »Affæren i Thisted«.

Thisted havde den tvivlsomme ære at være én af de første danske byer, som blev udsat for repressalier på grund af forbrydelser begået mod den tyske værnemagt. Thisted-aviserne hævdede siden, at Thisted var den første by, som blev sat i »undtagelsestilstand«. Men det er dog en lige lovlig lokalpatriotisk påstand, for den første by, som oplevede det, var Hirtshals i dagene 17.-22. november 1942.

Baggrunden for repressalierne mod Thisted by var et formodet voldtægtsforsøg mod en kvindelig, tysk telefonist begået af tre danske mænd. Den tyske garnisonskommandant i Thisted reagerede resolut og strengt på anmeldelsen, for han så forbrydelsen som en krænkelse af selve værnemagten.

Episoden endte uden den store dramatik, men den er værd at se nærmere på, fordi den giver et godt indblik i de danske myndigheders vanskelige balancegang i forhold til besættelsesmagten og dens krav. Samtidig er det muligt ganske nøje at følge værnemagtens interne håndtering af sagen, som havde betydning for værnemagtens senere brug af repressalier mod civilbefolkningen.

TYSK BESÆTTELSESPOLITIK FREM TIL EFTERÅRET 1942

Sagen kom på et tidspunkt, hvor spændingerne mellem den tyske besættelsesmagt og Danmarks befolkning var stigende, og det er rimeligvis derfor, »Thistedaffæren« kom så vidt.

Da Tyskland den 9. april 1940 besatte Danmark, havde Tyskland offentligt erklæret, at de tyske tropper blot var kommet for at beskytte landets suveræni-

tet og neutralitet mod angreb fra allieret side. Det var naturligvis en søforklaring, men Tysklands interesse i Danmark var alt overvejende af militær karakter og drejede sig om at sikre sig baser i Danmark til brug i forbindelse med den samtidige besættelse af Norge. Det betød, at Tyskland i første omgang var indstillet på at lade Danmark bevare sin selvstændighed, så længe dets tropper i landet kunne passe deres opgaver i fred og ro.

Formelt set var danskerne således stadig herrer i eget hus, om end med indskrænkninger på det sikkerhedspolitiske område. Det danske demokrati fungerede fortsat, og landet blev administreret af danske embedsmænd. Der var imidlertid ingen tvivl om, at magten i sidste ende lå hos Tyskland, og for at de demokratiske politikere ikke skulle føle sig for sikre, luftede besættelsesmagten flere gange muligheden at lade de danske nazister komme til magten.

Den danske regering og danske myndigheder var derfor ofte nødt til at gå på kompromis med egne principper for at opfylde tyske krav og ønsker. For at kunne beholde retshåndhævelsen på danske hænder i tilfælde, hvor danskere havde begået forbrydelser mod besættelsesmagten, måtte man f.eks. hæve strafferammerne kraftigt. Det betød til gengæld, at det var det danske politi, som skulle opspore og anholde danskere, som udførte modstandsarbejde rettet mod besættelsesmagten. Efterhånden som besættelsen trak ud, blev det en stadig mere belastende opgave.

Det første halvandet år gik besættelsen forholdsvis gnidningsfrit. Besættelsesmagten var fra starten klar over, at langt de fleste danskere var engelskvenlige

LUFTNACHRICHTENHELPERIN

Under 2. Verdenskrig gjorde stort set ingen lande brug af kvinder som soldater. Det nazistiske Tyskland dyrkede et særligt reaktionært syn på kønsrollerne, men så sig alligevel nødsaget til at anvende kvinder i militæret i stabsfunktioner, særligt i forbindelse med telekommunikation, eller i sygepleje. På den måde kunne man frigøre mænd til mere krigsprægede opgaver. Kvinderne bar værnemagtsuniform og var underlagt den militære straffelov, men var ikke bevæbnede, og de skulle ikke deltage i kamp. Ved krigens slutning var der ca. en halv million kvinder i værnemagten.^A Inden for værnemagten gik de under øgenavnet »Blitzmädel«, fordi de bar et mærke med et lyn (»Blitz«) på uniformsærmet, symbolet for telekommunikation. Vittige danskere brugte også betegnelsen »Lustwaffe« om de tyske kvinder i uniform - en nedsettende og sexistisk combination af ordene »Luftwaffe« og »Lust« (tysk for »lyst«).^B

Til højre: Hverveplakat for at få kvinder ind i det tyske luftvåben.
(Forschungsgruppe Untertage e.V.)

»Blitzmädel« fra den tyske hær ved telexmaskiner i et hovedkvarter. På ærmet ses det karakteriske lyn, som gav kvinderne deres øgenavn. (Kopenhagener Soldatenzeitschrift Nr. 17, 3.11.1940)

og håbede på et tysk nederlag. Så længe krigen gik godt for Tyskland, kunne man imidlertid tolerere den danske uvilje. Da Tysklands krigslykke fra årsskiftet 1941/42 – nederlaget foran Moskva – syntes at vende, og der tilsyneladende var risiko for en invasion fra England, blev besættelsesmagten i stigende grad følsom over for anti-tyske ytringer og handlinger.

Besættelsesmagtens følsomhed skærpedes, da man i sommeren 1942 kunne se en begyndende organiseret sabotage mod tyske interesser. Den voksende anti-tyske stemning kom særlig åbent til udtryk, da Frikorps Danmark i september 1942 var hjemme på orlov. Danskerne, som kæmpede i tysk uniform, blev mødt med hån og protester, og det endte med sammenstød og omfattende uroligheder.

I sensommeren 1942 var der derfor stigende tysk utilfreds med forholdene i Danmark, og det kulminerede med den såkaldte »Telegramkrise« i slutningen af september 1942. Den umiddelbare anledning til krisen var, at Kong Christian X på et lykønskningstelegram fra Hitler i anledning af kongens fødselsdag havde svaret ganske kort: »*Udtaler min bedste tak. Christian Rex*«. En så kortfattet kvittering fandt Hitler fornærmende, og han var måske særligt ømskindet på grund af en krise i krigen på østfronten og den negative udvikling i Danmark. Han mente derfor, at danskerne trængte til en lærestreg.

Hitler kaldte derfor den tyske rigsbefuldmægtigede, Cecil von Renthe-Fink, hjem til Berlin. Posten som leder af den civile, tyske administration i Danmark kom derefter til at stå tom i mere end en måned. Også værnemagtens øverstkommanderende i Danmark, general Erich Lüdke, blev kaldt hjem. Udsiftningen af generalen havde allerede været planlagt, men den blev fremskyndet for at sende et signal om, at den hidtidige forhandlingskurs ikke længere gjaldt.

General Lüdke blev erstattet med general Hermann von Hanneken, som inden sin ankomst til Danmark personligt var blevet instrueret af Hitler. Den nye general fik besked om at føre en hårdere kurs over for danskerne: Værnemagten skulle ikke længere fremsætte ønsker, men stille krav, og enhver ulydighed skulle slås ned med de hårdeste midler. Hitler havde

sagt, at den nye rigsbefuldmægtigede ville blive en renlivet nazist, som skulle sørge for, at de danske nazister snarest muligt kom til magten. Indtil dette skete, gjaldt det om at skabe bekymring blandt danskerne, og det ville v. Hanneken bidrage til med passende midler indenfor den militære sektor.

Da den nye rigsbefuldmægtigede, Dr. Werner Best, endelig kom til landet den 5. november 1942, viste situationen sig at blive mindre alvorlig for danskerne, end Hitler havde forberedt general von Hanneken på. Dr. Best ønskede nemlig at fortsætte samarbejdet med den danske regering, fordi han mente, at det var den mest effektive og mest økonomiske måde at sikre Tysklands interesser i landet på. Han var derfor imod hårde, militære indgreb i det danske samfund, fordi han mente, at de skadede hans muligheder for at samarbejde med regering og myndigheder. Det kom derfor til talrige konflikter mellem Dr. Best og general von Hanneken, hvor de hver især forsøgte at definere, hvad der faldt inden for henholdsvis det politiske og det militære område, som de hver især havde ansvaret for.

EMMA SCHMIDTS HISTORIE

Klokken 18:45 den 24. november 1942 vaklede den 22-årige Emma Elisa Schmidt ind ad døren til en beboelsesbarak for tyske kvindelige telefonister, Luftnachrichtenhelferinnen-Unterkunft, ved Stadionvej i Thisted. Hendes hår var drivvåd og hendes uniform var gennemblødt, og hun gjorde et forstyrret indtryk. Hun faldt om i armene på Oberhelferin Else Riechen, mens hun stammede »*Pigerne må ikke gå ud*« og »*Mændene må fanges*«. Riechen kunne i første omgang ikke forstå, hvad Schmidt sagde, fordi hun græd så heftigt. Da Riechen udspurgte Schmidt nærmere, fortalte Schmidt, at hun var blevet overfaldet af tre danskere, som havde smidt hende i vandet.

Emma Schmidt blev derefter klædt af og lagt i seng, og Riechen informerede sin overordnede, premierløjtnant Müller, på søflyvepladsen i Dragsbæk, og Emma Schmidts mand, Feldwebel Carl Schmidt fra søflyvepladsen, blev hentet.¹

Da hun var faldet lidt til ro, fortalte Emma Schmidt, at hun kl. 18 havde forladt barakken for at gå ud til søf-

Politifoto med et blik ned ad Dragsbækvej mod øst i november 1942. På fotoet har politiet med rødt indtegnet Emma Schmidts rekonstruerede rute om aftenen den 24. november 1942. Husene på sydsiden af vejen findes ikke længere, idet de blevet revet ned i forbindelse med anlæggelsen af Kystvejen i begyndelsen af 1950'erne. (RAK)

lyvepladsen, hvor hun skulle på vagt. Så snart hun var kommet ud på Dragsbækvej, havde hun lagt mærke til, at der gik nogle højroastede mænd bag hende.

Hun var kun kommet ca. 20 meter hen ad vejen, da hun blev indhentet af tre mænd, som greb fat i hendes arme. De havde sagt »smukke tyske pige« til hende, men det havde hun koldt besvaret med »hold kæft«. To af mændene havde derefter holdt hende fast. Hun nåede at skribe en enkelt gang, før hun fik stukket et lommetørklæde i munden. Så nærmest slæbte de tre mænd hende tilbage ad Dragsbækvej ind mod byen til ud for badepladsen, hvor de trak hende ind bag ved plankeværket. Her havde mændene væltet hende ned på jorden og forsøgt at trække tøjet af hende. Emma Schmidt satte sig voldsomt til modværge og havde sparket og slået omkring sig og havde forsøgt at bide dem.

Mændene opgav derfor deres forehavende, og hun havde hørt den ene sige »smid hende i vandet« eller noget lignende. Derefter tog de to, der havde været mest aggressive, fat i hende og slæbte hende hen til

stranden og skubbede hende i vandet. Mændene gav sig så til at kaste sten efter hende.

Hun blev ikke ramt af stenene, men for at undgå at blive ramt trak hun længere ud i vandet, hvor det var så dybt, at hun måtte svømme. Hun fik så lommetørklædet ud af munden, men var blevet så forkommen, at hun ikke kunne skribe ret højt. Da mændene så endelig var gået, svømmede hun ind til land. Meget for-
tumlet kom hun i land og søgte tilbage til sin barak.²

OBERST RINTELEN SKRIDER TIL HANDLING

Meldingen om hændelsen gik videre til den tyske garnisonskommandant i Thisted, oberst Joseph Rintelen. Han blev meget ophidset og reagerede resolut på anmeldelsen. Overfaldet på Emma Schmidt på åben gade var i sig selv oprørende nok, men da hun havde båret tysk uniform, var forbrydelsen ikke blot en krænkelse af hende, men også et angreb på selve Værnemagten.

Ved 20:30-tiden ringede kommandanturen derfor rundt for at indkalde borgmesteren, politimesteren og politifuldmægtigen til et øjeblikkeligt møde

hos obersten. Borgmester Chr. Iversen modtog op-ringningen midt under et byrådsmøde, men valgte at fortsætte mødet, da han ikke kunne få nærmere besked om, hvad det drejede sig om. Kort efter troppede en dansktalende underofficer imidlertid op på rådhuset, og borgermesteren måtte følge med til kommandanturen på Afholdshotellet. Her var også politimester Ejnar Brix, politifuldmægtig Preben Gad og en politiassistent til stede.³

Foran de fire danskere oplæste obersten en erklæring om overfaldet på Emma Schmidt. Obersten krævede, at der som svar på den nederdrægtige handling skulle indføres en slags undtagelsestilstand i byen, hvilket indebar, at der var færdselsforbud fra mørklægningstidens begyndelse (dvs. kl. 16:30) til kl. 05:00. I denne periode måtte ingen civile færdes udendørs, og alle forretninger og offentlige lokaler skulle være lukkede. De, som overtrådte forbuddet, ville blive skudt. Politiet skulle straks gå i gang med at eftersøge forbryderne, og der skulle udloves en dusør, som skulle betales af kommunen. Hvis det ikke lykkedes at pågribe forbryderne, ville tyskerne pålægge byen en klækkelig bod.

Straks efter at have oplæst dokumentet forlod obersten lokalet og sagde til danskerne, at de havde en halv time til at komme med et svar. De chokerede mænd bad om at få meddelelsen på skrift, så de kunne studere sagen nøjere. Ifølge borgmesteren blev dokumentet udleveret gennem en mellemmand, »da obersten ikke ville nedlade sig til at høre på os, – altså var den behandling vi fik værre end der kunne bydes en hund, der skulle revses for en begået forseelse.«⁴ Politiet fik derpå af Rintelen en frist til kl. 10 den næste dag til at udforme en bekendtgørelse til aviser og plakater samt fremlægge et konkret forslag til, hvem som skulle være undtaget fra restriktionerne.⁵

Politifuldmægtig Gad ringede straks til Statsadvokaten for særlige Anliggender, Troels Hoff, og informerede ham om situationen og bad ham bringe sagen videre til statsministeren, justitsministeren og rigspolitichefen samt sørge for forstærkninger af politi til byen – både ordens- og kriminalpoliti.⁶

De krav, som Rintelen rejste over for politiet og borgmesteren, må have været hans egne påfund,

JOSEPH RINTELEN (1897-1981)

Rintelen meldte sig frivilligt til krigstjeneste i 1915. I løbet af krigen blev han såret fire gange og blev dekoreret med Jernkorset af 1. og 2. klasse. Efter krigens afslutning havde han ikke mulighed for at fortsætte sin militære karriere, men trådte i stedet ind i sikkerhedspolitiet i Hamborg. Hitlers genoprustning gav Rintelen mulighed for i 1935 at genindtræde i hæren, og han avancerede hurtigt. Efter felttoget mod Frankrig i forsommeren 1940 modtog han Tysklands højeste udmærkelse, ridderkorset, fordi han havde udvist vovemod og handlekraft, da han med en del af sin bataljon havde erobret byen Charmes og i den forbindelse sikret en bro over Moselfloden og tog en divisions- og en korpsstab foruden 1.200 mand til fange. Fordi han led af iskias og derfor ikke var fuldt dueligt til fronttjeneste, fik Rintelen i efteråret 1942 kommandoen over Infanteri-Regiment 931, som havde sit hovedkvarter i Thisted. Han forblev i Nordjylland som regimentschef indtil februar 1944, hvorefter han kom tilbage til fronttjeneste og fik kommandoen over sin egen division.^c

»Statsadvokaturen for særlige Anliggender« var et særligt kontor under Justitsministeriet, som var blevet oprettet 15. april 1940 og skulle sikre samarbejdet mellem danske og tyske myndigheder i sager, der drejede om forbrydelser rettet mod værnemagten og dens medlemmer.

evt. hans divisionschefs. Det ses nemlig, at general von Hannekens stabschef, oberst Alexander Graf von Brandenstein-Zeppelin, først erfarede om sagen klokken et om natten, og han godkendte på stående fod, at der blev indført udgangsforbud. Størrelsen på dusøren (10.000 kr.) ville han dog først kunne bekræfte, når han havde indhentet generalens godkendelse.⁷

Om formiddagen lykkedes det politimesteren at få sig forhandlet frem til, at færdselsforbuddet blev begrænset, så det først skulle begynde kl. 19. Rintelen havde i mellemtiden atter været i kontakt med generalstaben i København, så der var blevet sat konkrete beløb på dusørens og bodens størrelse. Obersten insisterede på, at politiet skulle udsende en bekendtgørelse om en dusør på 10.000 kr., som betaltes af Thisted, for oplysninger, der førte til pågribelse af gerningsmændene. Hvis de ikke blev pågrebet, skulle byen betale en bod på 50.000 kr. Statsadvokatens kommentarer til de to punkter i den efterfølgende telefonsamtale med politimesteren var henholdsvis: »det behøver De ikke at skrive« og »det kan De ikke skrive«.⁸

Selvom spørgsmålet om dusør og bod ikke var afklaret, fik politimesteren den 25. november opslået plakater i byen og indrykket artikler i Thisted-aviserne med en bekendtgørelse om voldtægtsforsøget og om færdselsforbuddet. Af bekendtgørelsen fremgik det tydeligt, at restriktionerne indførtes på krav fra den tyske kommandant, men der henvistes også til politilovens bestemmelser om politiets ret til at begrænse offentlige forsamlinger og opløb.⁹

Sagligt set berørte sagen både Udenrigsministeriet, Justitsministeret og Indenrigsministeret, men det var Udenrigsministeriets departementschef Nils

Svenningsen, som tog sig af den overordnede koordinering af forhandlingerne med besættelsesmagten. Svenningsen og Justitsministeriets departementschef Eivind Larsen blev om eftermiddagen 25. november enige om, at sagen til en vis grad henhørte under Indenrigsministeriet og anmodede derfor ministeriet om at lade amtmand Hans Egedorf træde i direkte kontakt med kommandanten med henvisning til, at amtmanden »var bedre egnet hertil end Politimesteren«.

Amtmanden fik til opgave at overtale obersten til at nedsætte dusøren til 5.000 kr. og at lade politiet udrede den efter de almindeligt gældende regler. Spørgsmålet om boden skulle vente til senere forhandlinger. Amtmanden blev også givet myndighed til at pålægge politimesteren at oplyse om dusøren på 5.000 kr. i sin bekendtgørelse.¹⁰

Samme eftermiddag mødte amtmand Egedorf op hos Rintelen, som modtog ham »særdeles elskværdigt«. Amtmanden fremlagde så sit ærinde for obersten. Efter nogen drøftelse udtalte obersten, at beløbet ikke kunne nedsættes, da det var fastlagt af general von Hanneken. Spørgsmålet om, hvem der skulle betale dusøren, ville han få afklaret. Bod til byen mente han imidlertid måtte stå fast. Amtmanden gik dog derfra med indtrykket af, tyskeren ville frafalde kravet om byens betaling af dusøren.¹¹

Kort efter blev politimesteren indkaldt til samtale med Rintelen. Her beordrede obersten politimesteren til at opslå plakater i gaderne om udlovingen af dusøren på 10.000 kr. og boden på 50.000 kr. til Thisted by, hvis gerningsmændene ikke blev fundet. Om kommunen eller politiet betalte dusøren, var han ligeglad med. Obersten gav politimesteren en frist til kl. 12 den følgende dag til at få sat opslagene op. Hvis ikke det skete, ville politimesteren »blive fjernet«.¹²

Sagen syntes hermed delvist at være tabt for de danske myndigheder, og kl. 22:30 samme aften talte politimesteren med Eivind Larsen for at få ministeriets tilladelse til at opslå bekendtgørelsen fra politiet. Departementschefen anmodede imidlertid politimesteren om at sørge for trykning af to forskellige opslag – ét med og ét uden oplysningen om boden. Straks efter et ministerrådsmøde næste morgen ville politi-

Bekendtgørelse fra Politiet.

Efter at et kvindeligt Medlem af den tyske Værnemagt har anmeldt, at hun Tirsdag Aften den 24. d. M. Kl. ca. 18,45 ved Stadion i Thisted har været Offer for en Sædelighedsforbrydelse, begaaet af 3 danskstalende Personer, har den tyske Standorttæster i Thisted forlangt foretaget følgende Foranstaltninger, som herved i Medfør af Lov Nr. 21 af 4. Februar 1871 § 7 bekendtgøres:

Al Færdsel og Trafik indenfor Thisted bymæssigt bebyggede Omraader, Gader, Pladser og Veje er forbudt fra Kl. 19 indtil Kl. 5 den følgende Morgen.

Indenfor samme Tidsrum skal alle offentlige Lokaler — herunder Butikker, Forlystelsessteder, Beværtninger og Biografer — holdes lukkede.

Undtaget fra Forbudet er Personalet ved:

Politiet,

Postvæsenet,

Kommunens Administration,

Gas-, Vand- og Elektricitetsværkerne,

Telefonvæsenet,

Sygehuse, endvidere Læger, Sygeplejepersonel samt Jordemødre, Brandvæsenet og Redningskorpserne,

endvidere Personer ved Transport af Mælk og Levnedsmidler, Jernbanernes og Automobilruterne Personale,

samt Personer, som ankommer med Tog og Omnibusruterne, og som stiger om fra disse Trafikmidler eller tager til deres Hjem eller Hotel.

Det skal dog være tilladt Hoteller at modtage tilrejsende Gæster til Overnatning.

Personer, som i Henhold til foranstaaende er berettiget til Færdsel, eller som formener sig berettiget dertil, maa inden Kl. 15 henvende sig personligt paa Politistationen, hvor de vil faa udstedt Særpas, som dog kun vil være gyldigt i Forbindelse med det almindelige Legitimationskort.

Samtlige Autobusser skal efter Mørklægningsstidspunktets Indtræden køre direkte til eller fra Frederikstov, hvor al Omstigning fra Autobusserne finder Sted.

Enhver, der indenfor de forannævnte Klokkeslet antræffes paa Gade, Vej eller Plads uden at være i Besiddelse af det nævnte Særpas og Legitimationskort, vil blive anholdt og straffet efter Loven.

De tyske uniformerede Værnemagtspatruljer, saavel som dansk Politi har Ret til at faa forevist Kortene.

Politistationen har Telefon Nr. 900.

Endvidere oprettes der Hjelpepolitivagter i Jernbanestationens Ventesal samt ved Autobussernes Ankomststed paa Frederikstov.

POLITIMESTEREN I THISTED KØRSTAD M. V., den 25. November 1942.

E. Brix.

Plakat med politimesterens bekendtgørelse af færdselsforbuddet. Plakaten blev opsat i hele byen den 25. november 1942. (RAK)

Efterlysning

Et kvindeligt Medlem af den tyske Værnemagt i Thisted har anmeldt, at hun Tirsdag den 24. November 1942 Kl. ca. 18,45 i Nærheden af Stadion i Thisted er blevet overfaldet af 3 dansktalende Mandspersoner, der kneblede hende og slæbte hende ned til Badeanstalten ved Fjorden, hvor de forsøgte at udøve Sædelighedsforbrydelse imod hende.

Da dette mislykkedes, kastede de hende i Fjorden, og da hun forsøgte at redde sig ved at svømme, kastede de Sten efter hende.

Deres Signalement beskrives saaledes:

**Alle 3 temmelig sat af Alder, uordentlig paa-
klædt og alle iført Træsko; den ene, der var
mindre end de andre, var iført hvid Murer-
kasket, og en af dem var iført Overfrakke
og Hat.**

For Oplysninger, der kan føre til Gerningsmændenes Paagribelse, udsættes en Ducør paa indtil 10,000 Kr., der udbetales efter Politiets nærmere Bestemmelser.

Henvendelser med Oplysninger sker til Kriminalpolitiets Kontor i Thisted, Telefon Thisted 900, eller nærmeste Politimyndighed.

Politimesteren i Thisted Købstad m. v., den 25. Novbr. 1942.

E. B R I X.

Politimesterens efterlysningsplakat med udlovning af dusør. Selvom plakaten er dateret til den 25. november, blev den først opsat dagen efter, for det var til det sidste var usikkert, om plakaten også skulle indeholde oplysninger om det tyske krav en bod til Thisted by, hvis gerningsmændene ikke blev fundet. (RAK)

mesteren få besked om, hvilken af bekendtgørelserne han skulle slå op.¹³

Allerede samme aften lykkedes det imidlertid Svenningsen at få telefonisk kontakt med Paul Kanstein, som i den rigsbefuldmægtigedes stab varetog spørgsmål om politi og retsvæsen, og som sammen med Dr. Best var på tjenesterejse i Jylland. Svenningsen bad Kanstein om hjælp til at få omstødt kommandantens beslutning. En time senere fik Svenningsen en opringning fra Dr. Best, som oplyste, at han telefonisk havde drøftet sagen med general von Hanneken, og at de to var blevet enige om at udelade truslen om bod og lade dusøren fremtræde i almindelig form; det vil sige, at den blev udredt af politiet. Tyskerne havde altså indirekte frafaldet kravet om, at dusøren skulle betales af Thisted by, men de ville ikke udelukke, at kravet om boden dukkede op igen, hvis politiet ikke fandt gerningsmændene.¹⁴

Kl. 23:10 fik Thisted Politi dog en opringning fra kaptajn Koch i kommandanturen i Thisted om, at den øverstkommanderende ikke ønskede, at truslen om bod skulle offentliggøres.¹⁵

Den følgende dag blev 300 eksemplarer af efterlysningsplakaten med udlovning af dusør slået op i Thistedes gader og trykt i aviserne.¹⁶

POLITIEFTERFORSKNING I STOR STIL

Voldtægt, og især overfaldsvoldtægt, var også dengang en alvorlig forbrydelse, men opklaringen af sagen fra Thisted fik exceptionel høj prioritet for det danske politi på grund af dens alvorlige konsekvenser i forhold til besættelsesmagten.

Allerede inden midnat stod det klart, at Thisted ville få en massiv forstærkning af politiet. Ordenspolitiet blev forstærket med 30 politibetjente og 15 reservopolitibetjente fra udrykningsafdelingen i Aalborg, i alt 45 uniformerede betjente. Kriminalpolitiet blev forstærket med i alt 12 betjente fra København, Aarhus og Aalborg under ledelse af en politikommissær.¹⁷

Efter oberst Rintelens henvendelse kunne det lokale kriminalpoliti med tre timers forsinkelse tage ud til Dragsbæk for at udspørge Emma Schmidt og få hendes forklaring. Kriminalpolitiet medbragte også amtslæge Folke, som imidlertid ikke fik lov til at un-

dersøge Schmidt, fordi tyskerne mente, at det var tilstrækkeligt, at hun var blevet undersøgt af en tysk læge.¹⁸

Emma Schmidt gav de danske betjente en detaljeret fortælling om forløbet af overfaldet (se ovenfor). Hendes beskrivelse af gerningsmændene havde i første omgang få detaljer. De havde alle tre været »temmelig satte af alder«, det vil sige 30-40 år gamle, og de havde været uordentligt klædt i arbejdstøj og træsko. Den ene, der var mindre end de andre, havde båret en hvid murerkastet. De havde lugtet af alkohol og givet indtryk af at være berusede. I hendes senere forklaring blev beskrivelsen af mændene og deres tøj dog langt mere detaljeret.¹⁹

Allerede samme nat ankom tre betjente fra Rigspolitiets tekniske afdeling i Aalborg, og de gik straks i gang med at undersøge det angivne gerningssted. Det drejede sig om en græsbevokset oplagsplads på sydsiden af Dragsbækvej. Selve pladsen var omgivet med et højt plankeværk, men lå i en tæt bebyggelse af enkelthuse. For enden af grunden var en 13 meter lang badebro, som førte ud på 1,2 meter dybt vand. Kriminalteknikerne fandt kun få fodaftryk på stedet, og slet ingen som svarede til Emma Schmidts – og der var overhovedet ingen tegn på, at der havde foregået et håndgemæng på stedet.

I de følgende dage undersøgte teknikerne også Emma Schmidts tøj, som viste sig at være overraskende rent i betragtning af, at hun havde fortalt, at hun havde ligget på jorden, mens hun kæmpede mod sine overfaldsmænd.

Teknikerne lagde også megen energi i at finde de ejendele, som Emma Schmidt havde mistet. Det drejede sig om hendes hue, en handske og en lædermappe. Særligt grundigt blev der ledt efter mappen, som man antog var sunket til bunds. Den 25. og 26. undersøgte man fjordbunden med vandkikkert, og den 27. lod man Falck trække vod med en muslingeskraber – det resulterede i fund af en del genstande, men ikke den savnede mappe. Da eftersøgningen af mappen havde været resultatløs, lavede Thisted Politi også et forsøg med at smide en lignende mappe med det samme indhold i vandet – det viste sig mod forventning, at den ikke sank til bunds.²⁰

Et blik fra øst mod pladsen, hvor voldtægtsforsøget mod Emma Schmidt skulle have fundet sted. Ruten er på politifotoet markeret med en rød linje. (RAK)

Politiet gik også straks i gang med ad flere omgange at afhøre alle beboere i området. Det blev til lidt over 100 nedskrevne forklaringer. I to tilfælde stødte be-tjentene på folk, som godt kunne minde om Emma Schmidts beskrivelse af gerningsmændene, så de blev direkte spurgt, om de havde noget med det at gøre. De benægtede det, og da de kunne gøre rede for deres færden om aftenen den 24. november og havde vidner på det, slap de for videre tiltale.²¹

Da overfaldsmændene ifølge Emma Schmidt havde været berusede, gennemførte politiet også en systematisk udspørgen af personalet på alle by-ens restauranter og værtshuse. Det endte også uden resultat.²²

På den første dag af efterforskningen fik politiet dog et tip, som i første omgang så interessant ud. På aftenen for overfaldet var der ved 20:30-tiden kommet tre unge mænd ind i forgangen til posthuset, mens de ventede på rutebilen til Nykøbing. Ifølge vidnet havde de »ingen ro på sig« og var »ikke helt

ædru«. Oplysningen så jo lovende ud, så politiet af-hørte rutebilchaufføren, som bekræftede, at de tre mænd, som han ikke kendte, havde været med bus-sen til Nykøbing. Han mente dog, at de unge men-esker havde været omkring 20 år gamle og slet ikke svarede til signalementet af overfaldsmændene. Af deres snak havde han forstået, at de ville overnatte på hotel i Nykøbing.

Politiet henvendte sig derefter til alle hoteller i Nykøbing, og på Centralhotel bekræftede man, at de tre mænd havde overnattet dér, men de havde i mellemtiden tjekket ud. Man havde dog en idé om, hvor de kunne være, så det lykkedes politiet at finde to af dem, som blev bragt til afhøring på politista-tionen i Nykøbing. Det drejede sig om to arbejds-mænd fra Thisted på henholdsvis 18 og 22 år. De unge mænd havde i løbet af gårsdagen været på en hel række værtshuse i Thisted, hvor de havde »fej-ret«, at de var blevet arbejdsløse. De havde dog fra kl. 17:30 til 20:00 spist aftensmad på Jernbanehotel-

let, hvilket personalet på hotellet kunne bekræfte, så da politiet yderligere konstaterede, at »ingen af disse personer kan passe blot nogenlunde på signalementet«, fik de to mænd lov til at gå igen.²³

Der gik desuden rygter i Thisted om, at ét af de danske entreprenørselskaber i Hanstholm den 24. november havde fyret nogle arbejdere for druk, og det var jo nærliggende at sætte dem i forbindelse med overfaldet. Den 27. november tog to betjente derfor til Hanstholm for at orientere sig hos entreprenørselskaberne. Det endte dog også uden konkrete spor, idet arbejdsformanden, som de talte med, benægtede, at han havde folk, der svarede til signalementet, og han forklarede desuden, at der ingen servering var af alkohol på arbejdspladserne.²⁴

Den store politistyrke, man havde til sin rådighed, blev også udnyttet til den 25. og 26. november mellem kl. 17 og 19 at standse al trafik på Dragsbækvej. De standsede blev spurgt, om de havde været i Dragsbæk på samme tidspunkt den 24., og om de havde bemærket noget. I alt blev der noteret forklaringer fra 76 personer, som havde passeret stedet inden for det relevante tidsrum. Ingen af dem havde imidlertid bemærket noget usædvanligt.²⁵

Den 26. november gennemførte teknisk afdeling desuden en grundig fysisk rekonstruktion af hændelserne på stedet sammen med Emma Schmidt.²⁶

HÅNDHÆVELSE AF FÆRDELSFORBUDDET

Færdselsforbuddet i Thisted kom altså til at omfatte tidsrummet fra kl. 19 til kl. 5. Det indebar, at butikker og værtshuse måtte lukke tidligt, og at alle andre aftenarrangementer som foredrag, aftenskoler og møder måtte aflyses.

Thisted Social-Demokrat bragte den 28. november en indgående og stemningsfuld beskrivelse af, hvordan færdselsforbuddet fungerede og påvirkede byen:

»Thisted by er i denne tid stille ved aften og nat. Lagde mørklægningsbestemmelserne i sin tid en stærk dæmper på gadelivet efter mørkets frembrud, så har færdselsforbuddet lagt byen næsten helt død efter kl. 19.

Der er uhyre stille i gaderne. Ingen restaurationer er åbne, og næsten ingen mennesker færdes. Enkelte

træffer man dog. Jernbane- og postmænd, gas- og elektricitetsværksarbejdere og forskellige andre må naturligvis færdes til og fra deres arbejdspladser, og er udstyret med passersedler fra politiet. Og når der kommer tog ind, skal de rejsende også have lov at slippe hen til deres bopæl.

Banegården er ved aftenogenes ankomst besat med politibetjente, og der holdes kun en enkelt udgang åben ind gennem ventesalen. Herinde er opstillet borde, ved hvilke politimænd mod forevisning af legitimationskort udsteder passersedler, som giver ret til passagen hjem. Så slippes man en efter en ud i den mørke, stille by.

Når man er udstyret med et sådant papir, slipper man igennem. Gaderne afpatruljeres meget grundigt af både politi og militær, og under en spadseretur på et kvarter kan man regne med, at skulle legitimere sig på tre-fire forskellige steder.

Det danske politi udførte sammen med Emma Schmidt den 26. november 1942 en grundig rekonstruktion på stedet. Her bliver Emma Schmidt holdt fast af en tysk premierløjtnant og en dansk betjent på badepladsen syd for Dragsbækvej. (RAK)

Sammen med Emma Schmidt gennemførte danske kriminalbetjente den 26. november 1942 en grundig rekonstruktion af Schmidts forklaring om hændelsen. Her ses betjentene med Emma Schmidt på badebroen syd for Dragsbækvej. Rekonstruktionen gik dog ikke så vidt, at hun blev kastet i vandet. (RAK)

For en og anden, der sidder hjemme og keder sig, kan fristelsen til at smutte hen til en god bekendt måske være stor, men man skal alligevel ikke trods forbuddet. Patruljerne er på færde overalt, og man bliver bare anholdt og ført til politivagten for senere at få en bøde pålagt.»

Den første aften blev 13 personer anholdt for at færdes ude i spærretiden uden særpas. Blandt dem var der to berusere fra oplandet, mens de øvrige overvejende var vognmænd og landboere.²⁷ På den anden aften var der otte anholdelser. De var især sket i byens udkanter, i Torp og på Johnsens Allé og andre mere spredte bebyggelser, som nogen åbenbart antog ikke var omfattet af færdselsforbuddet.²⁸ Den tredje aften syntes budskabet at være gået ind, for der blev kun anholdt to personer for at være på gaden uden tilladelse.

Niveauet for bøderne kom til at ligge på mellem 20 og 60 kr., alt efter om der var formildende omstæn-

digheder. De to berusere måtte dog yderligere punge ud med 60 kr., da beruselse på gaden under alle omstændigheder var i strid med politivedtægten.²⁹ Da en faglært arbejder på den tid tjente omkring to kroner i timen, var det ikke helt ubetydelige bøder.

Aviserne noterede også, at kontrollen har været ret streng, så der var næppe mange, der slap med en advarsel. Kontrollen var nødt til at være streng, for man risikerede også at blive standset af tyske patruljer, og det var magtpåliggende for de danske myndigheder at demonstrere, at man tog situationen alvorligt.

Udstedelsen af udgangstilladelserne havde dog været forholdsvis rundhåndet, idet aviserne oplyste, at der var udstedt 700-800 af dem i en by med 9.000 faste indbyggere. Således havde et bryllupsselskab den 27. november fået særpas for at kunne nå hjem fra et bryllup uden for Thisted.³⁰

PÅ VEJ MOD OPHÆVELSE

Trods en omfattende og grundig efterforskning var det ikke lykkedes det danske politi at finde hverken vidner eller mistænkte til overfaldet, og der var heller ingen tekniske spor fundet, som kunne bekræfte Emma Schmidts forklaring. Så hos det danske politi voksede mistanken om, at anmeldelsen var falsk. Men også tyskerne begyndte at blive lorne ved sagen og deres landsmands forklaring.

General von Hanneken og Dr. Best var i dagene 26.-28. november på en fælles inspektionsrejse i Jylland, og om eftermiddagen den 27. november kørte de gennem Thisted undervejs fra Hanstholm til Esbjerg. I forbindelse med at de passerede Thisted, havde det været generalens hensigt, at han offentligt ville rose Emma Schmidt for hendes handlemåde under overfaldet. Han ændrede imidlertid mening, da han i Thisted havde talt med den tyske krigsrets-

dommer, som fulgte det danske politis efterforskning. Dommeren advarede nemlig om, at Emma Schmidts forklaring var kommet til at se meget tvivlsom ud, og at der muligvis var tale om en falsk anklage. Generalen opgav derfor sit forehavende og kørte videre stort set i ubemærkethed.³¹

Den 27. november ankom lederen af Rigspoliti-chefens Rejseafdeling, Otto Himmelstrup, og Statsadvokaten for særlige Anliggender, Troels Hoff, til byen for at følge op på efterforskningen. Efter at de havde gennemgået sagsakterne, blev en kopi af politiets rapporter om aftenen den 28. november afleveret til oberst Rintelen.

Den følgende formiddag havde statsadvokaten og to kriminalbetjente et møde med oberst Rintelen. Over for Rintelen gjorde danskerne rede for, hvilke punkter i Emma Schmidts forklaring de fandt usandsynlige. Rintelen var imødekommende og erklærede,

Politifoto af Limfjorden langs sydsiden af Dragsbækvej. I venstre side ses badebroen, og den rute, Emma Schmidt angav, at hun var svømmet, er af politiet markeret med rød pen. Midt i ruten ses en båd, hvorfra kriminalteknikerne er i gang med at eftersøge Emma Schmidts mistede mappe. (RAK)

at han helt forstod de danske politifolks synspunkter. Han indvilgede derfor i, at det danske politi kunne få lov til at afhøre Emma Schmidt igen for at få afklaret disse punkter. Han og en tysk militærlæge skulle dog være til stede under afhøringen.

Rintelen var dog så overbevist om, at værnemagten havde en dårlig sag, at han uden at afvente den nye afhøring af Emma Schmidt gav sin tilladelse til, at færdselsforbuddet blev ophævet med øjeblikkelig virkning.

Grunden til, at Rintelen uden videre ophævede undtagelsestilstanden, kan være, at general von Hanneken allerede i forbindelse med sin visit dagen i forvejen havde bemyndiget han til at gøre det. Dr. Best angiver i hvert tilfælde, at generalen ophævede udgangsforbuddet i forbindelse med deres korte besøg i Thisted. Hvis det passer, var det jo i hvert tilfælde ikke noget, som blev meddelt offentligt. Det er derfor muligt, at Best, da han skrev sin indberetning til det tyske udenrigsministerium otte dage senere, havde rodet kronologien lidt sammen og forenklet sagsforløbet.³² En anden, nærliggende forklaring er dog, at generalen havde bemyndiget obersten til at ophæve færdselsforbuddet, hvis han blev overbevist om, at anmeldelsen var falsk.

Derefter blev Emma Schmidt afhørt. Afhøringen indledtes med, at de danske kriminalbetjente spurgte hende, om hun havde ændringer eller tilføjelser til sin hidtidige forklaring. Det havde hun ikke. Derefter gjorde betjentene hende opmærksom på, at der var dele af hendes forklaring, som var »dels direkte urigtige og uoverensstemmende, og dels ganske usandsynlige«.

Hertil svarede hun grædende, »at det var som af hende forklaret, og at hun dog bedst måtte vide, hvorledes det var gået til, da hun jo havde oplevet det hele, men at hun på den anden side godt kunne se, at det måtte forekomme politiet usandsynligt«.

Da man altså ikke kunne nå videre, indstillede betjentene afhøringen efter samråd med statsadvokaten og obersten.

Derefter havde oberst Rintelen en samtale i enrum med Emma Schmidt under overværelse af lægen. Da obersten kort efter kom ud igen, meddelte han

danskerne, at de kunne indstille undersøgelsen, for Emma Schmidt havde over for ham indrømmet, »at der ikke forelå nogen forbrydelse eller forsøg herpå«. Obersten afsluttede mødet med at udtrykke sin anerkendelse af det danske politis store indsats i sagen.³³

SAGENS AFSLUTNING

Meddelelsen om ophævelsen af færdselsforbuddet blev allerede den samme dag bragt i aviserne, som imidlertid ikke kunne bringe nogen forklaring på, hvorfor forbuddet så pludseligt var blevet ophævet.

De danske politifolk kunne dog åbenbart ikke holde tand for tunge, for redaktør Clemmen Brunsgaard på *Thisted Social-Demokrat* kunne den 30. november notere i sin »krigsdagbog«, at »affæren fra Dragsbæk er fuldt opklaret. Det var – hvad man fra første færd måtte formode – film det hele«. Anmeldelsen skulle dække over et selvmordsforsøg på grund af ægteskabelige forviklinger.³⁴

Den falske anmeldelse og den tyske overreaktion var en så pinlig sag for værnemagten, at det ikke var nok, at oberst Rintelen undskyldte over for de danske politifolk i Thisted. Den 30. november henvendte oberst Brandenstein-Zeppelin sig til det danske udenrigsministerium for på general von Hannekens vegne at beklage begivenhederne i Thisted.

Han forklarede, at Emma Schmidt havde givet så præcise oplysninger, at kommandanten måtte tro på dem. Obersten roste det danske politi for dets »gode, skarpe og hurtige indgriben«, som havde været medvirkende til opklaring af sagen. Han forsikrede danskerne om, at Emma Schmidt ville blive straffet hårdt og derefter forflyttet.³⁵ Denne undskyldning videresendte Indenrigsministeriet sidenhen til Thisted Kommune, og borgmesteren oplæste den også for byrådet den 22. december.³⁶

Det tyske retssystem arbejdede da også hurtigt, og allerede den 1. december skal Emma Schmidt af felteretten være blevet idømt et års fængsel og overført til kvindefængslet i Hamborg.

Det danske udenrigsministerium fik meddelelse om domfældelsen gennem en pressemeddelelse udarbejdet af værnemagten. Udenrigsministeriet sendte pressemeddelelsen i oversat, men ellers uændret

Alvorlig Straf for et Medlem af Værnemagten.

Paa Grund af Afgivelse af en
falsk Anmeldelse.

Det meddeles til Ritzaus Bureau:

Medlem af den tyske Værnemagt Emma Schmidt, der gjorde Tjeneste under Værnemagten i Thisted, er 1. December af Feltkrigsretten blevet idømt 1 Aars Fængsel paa Grund af Afgivelse af en falsk Anmeldelse.

I Dommens Præmisser fastslaaes det, at Emma Schmidt som Følge af Mindreværds komplekser i Forholdet til sin Mand har foretaget Selvmordsforsøg, idet hun sprang i Vandet i Limfjorden. Hun opgav imidlertid sit Selvmordsforsøg, svømmede tilbage til Strandbredden og vendte i fuldstændig gennemblødt Tilstand tilbage til det Hjem, hvor de kvindelige Medlemmer af Værnemagten bor. Hun vovede ikke at tilstaa Sandheden, men erklærede derimod, at 3 Danskere havde forsøgt Voldtægt overfor hende og derefter kastet hende i Vandet.

taget Selvmordsforsøg, idet hun sprang i Vandet i Limfjorden. Hun opgav imidlertid sit Selvmordsforsøg, svømmede tilbage til Strandbredden og vendte i fuldstændig gennemblødt Tilstand tilbage til det Hjem, hvor de kvindelige Medlemmer af Værnemagten bor. Hun vovede ikke at tilstaa Sandheden, men erklærede derimod, at 3 Danskere havde forsøgt Voldtægt overfor hende og derefter kastet hende i Vandet.

Da hun opretholdt denne Paastand i Form af en tjenstlig Melding overfor sin Foresatte, skænkedes der hende Tiltro, og der blev saavel fra de tyske som fra de danske Myrdigheders Side indledet en omfattende Undersøgelse. Endvidere blev der truffet vidtrækkende og alvorlige Forholdsregler overfor Befolkningen i Thisted By.

Den Anklagede har saaledes fortsætteligt afgivet en urigtig tjenstlig Melding og derved uagtsomt hidført betydelig Fortrød. Derved har den tyske Værnemagts Anseelse lidt alvorlig Skade. Som Følge heraf har Krigsretten bestemt sig for en haard Frihedsstraf for den hidtil ustraffede og i sin Tjeneste velanskrevne Anklagede og har anordnet hendes øjeblikkelige Arrestation og Overførelse til Kvindetængslet i Hamborg.

Pressemeddelelsen i Thisted Amtsavis den 5. december 1942. Den tyske tekst gik direkte og uændret (bortset fra oversættelse) ind i Thy- og Mors-aviserne.

form, videre til Ritzaus Bureau. Sagen var imidlertid så pinlig for besættelsesmagten, at den ikke ville have, at historien blev spredt over hele landet. Tyskerne tillod således kun, at deres redegørelse for sagen blev trykt i aviserne i Thy og på Mors, og de krævede desuden, at artiklen ikke blev sat på forsiden eller på spisesedler, og at den kun blev opsat i en enkelt spalte.³⁷

Det er ikke lykkedes at findes sagsakterne fra krigsretssagen i de tyske arkiver, så vi har kun pressemeddelelsens kortfattede forklaring på, hvorfor hele sagen tog sin begyndelse. Ifølge pressemeddelelsen skulle Emma Schmidt have haft mindreværdsfølelse i forhold til sin mand, og derfor ønskede hun at begå selvmord ved at springe i Limfjorden. Hun fortrød imidlertid og svømmede tilbage til bredden. Da hun kom tilbage, turde hun ikke tilstå, at hun havde forsøgt at begå selvmord (hvilket også var en forbrydelse), og hun fandt derfor på historien om overfaldet.³⁸ Selv om de kortfattede oplysninger var til offentlig brug, står de rimeligvis til troende, for det var det samme, der blev oplyst til intern brug inden for besættelsesmagten.³⁹

Der kan altså ikke være megen tvivl om, at anmeldelsen af overfaldet skulle dække over et selvmordsforsøg, som var både en skamfuld og strafbar handling. Emma Schmidts bevæggrunde til at begå selvmord får vi imidlertid ikke en udtømmende forklaring på fra hendes egen mund. »Mindreværdsfølelse« er jo ikke en forklaring i sig selv, og vi ved ikke engang, om det er hendes egne ord. Det danske politis undersøgelser afslørede dog et par ting, som i hvert tilfælde kunne bidrage til en følelse af fortvivlelse og håbløshed. Kun godt to uger tidligere havde hun giftet sig med Carl Schmidt, og han stod nu umiddelbart foran at blive forflyttet til østfronten. Så i bedste fald ville de nygifte blive adskilt i lang tid. Desuden havde hun og Carl aftenen før selvmordsforsøget haft en konflikt med Oberhelferin Riechen i forbindelse med, at Carl uden tilladelse havde opholdt sig i de kvindelige telefonisters barak om aftenen: mandfolkebesøg i kvindernes barak var ikke tilladt! Riechen havde rapporteret til premierløjtnant Müller, så Emma og Carl risikerede muligvis en tjenstlig straf.⁴⁰ Uden Emma Schmidts egen forklaring, må det dog

stå hen i det uvisse, præcist hvad der gjorde hende så fortvivlet, at hun tyede til det selvmordsforsøg, som gav anledning til så stor opstandelse i Thisted.

Sagen havde været pinlig for værnemagten, men den fik ikke negative følger for oberst Rintelens karriere. Redaktør Brunsgaard mente ganske vist den 30. november at vide, at obersten omgående var afrejst til Berlin, og at man næppe ville se mere til ham.⁴¹ Det kom nu ikke til at holde stik, for Rintelen forblev kommandant for regimentet i Thy og Hanherred indtil udgangen af januar 1943, hvorefter han overtog det regiment, som stod i Vendsyssel og havde hovedkvarter i Aalborg.⁴²

Rintelens umiddelbare overordnede, general Brabänder, betegnede ham i marts 1943 som en særdeles dygtig regimentschef og en energisk leder med klare anskuelser. Inden krigen sluttede, nåede Rintelen da også at blive forfremmet yderligere to trin op ad rangstigen og få kommandoen over sin egen division.⁴³ Han havde da også i Thistedaffæren handlet helt, som hans overordnede forventede af en tysk officer i tilfælde af en forbrydelse mod værnemagten: resolut, energisk og uden at afvente en tilbundsgående undersøgelse. Det var sådan tyske soldater forventedes at optræde på slagmarken, og det var det handlingsmønster, som havde skaffet Rintelen ridderkorset. At anmeldelsen havde vist sig at være falsk, kunne man ikke bebrejde Rintelen – det danske politi havde jo skullet bruge tre dage på undersøgelser, før det vovede at drage den konklusion.

EFTERSPIL

Efter den tilfredsstillende afslutning af Thistedaffæren udarbejdede Udenrigsministeriet et memorandum, som skulle fastlægge, om værnemagten havde haft ret til at pålægge Thisted en økonomisk bod eller anden straf. Man mente, at en sådan gennemgang kunne være nyttig, hvis der skulle opstå en ny sag af tilsvarende art.

Udgangspunktet for analysen var Haag-konventionens Landkrigsreglements artikel 50: »*Ingen kollektiv straf, hverken pekuniær eller anden, kan pålægges befolkningen på grund af individuelle handlinger, for hvilke de ikke kan betragtes som solidarisk ansvarlige*«.

Selv om det lyder firkantet og enkelt, blev artiklen ikke tolket firkantet – ikke en gang af juristerne. I praksis blev kapitlet læst således, at en besættelsesmagt havde lov til at gennemføre repressalier mod civilbefolkningen, hvis civilpersoner havde udført ulovlige krigshandlinger mod besættelsesmagten. En generel advarsel om følgerne af overgreb mod besættelsesmagts tropper skulle dog have været kommunikeret ud til hele befolkningen på forhånd, hvis den kollektive straf skulle føres ud i livet.

I Thistedes tilfælde burde værnemagten således på forhånd have udstedt en trussel om bod, hvis ét af dens medlemmer blev udsat for overfald, hvis byen senere skulle kunne idømmes en bod. Der var således lagt meget få begrænsninger for en besættelsesmagts handlefrihed, og det indebar faktisk, at indtil afslutningen af 2. Verdenskrig kunne en besættelsesmagt lovligt tage civile som gidsler og lade dem henrette som straf for andres handlinger. Offentlig skydning af civile gidsler var et virkemiddel, som den tyske besættelsesmagt benyttede sig af i ekstremt omfang, især på Balkan og i Østeuropa.

Landkrisreglementet gjaldt dog specifikt kun for en »krigerisk besættelse«, og i Danmarks tilfælde var der jo tale om en »fredsmæssig besættelse«. Der burde ved en fredsmæssig besættelse gælde større indskrænkninger i besættelsesmagts adgang til at gennemføre kollektive straffe, idet ansvaret for opretholdelse af ro og orden samt efterforskning stadig lå hos det besatte lands myndigheder. Desuden burde retten til repressalier også være begrænset til tilfælde, hvor det drejede sig om angreb af militær art, og ikke blot »borgerlige forbrydelser« begået mod medlemmer af besættelsesmagten. Kun hvis det ikke lykkedes staten at finde og straffe gerningsmanden, eller hvis det på grund af fejl fra statens side blev gentaget, kunne der være grundlag for, at besættelsesmagten idømte en kollektiv straf.

Konklusionen var, »at den fra tysk side påtænkte fremgangsmåde er uretmæssig«. Udenrigsministeriet måtte imidlertid resigneret konstatere, at værnemagten åbenbart var af den opfattelse, at kollektive straffe også ville kunne anvendes i Danmark.⁴⁴ Thistedafæren lagde dog i første omgang en dæmper på vær-

nemagten. Sagen havde ikke blot været pinlig i forhold til den danske offentlighed, men den havde også svækket general von Hanneken i forhold til Dr. Best. Sagen gav nemlig Dr. Best lejlighed til at understrege, at ingen foranstaltninger, som rettede sig mod befolkningen eller danske embedsmænd kunne betegnes som »rent militære«, men altid havde politisk betydning, og de var derfor Dr. Bests domæne.⁴⁵

Generalen tog da også ved lære af sagen, for under et møde med Kanstein og Friedrich Stalman fra den rigsbefuldmægtigedes stab den 7. december fik kontorchef i Justitsministeriet Ejvind Larsen at vide, »at der allerede fra generalen var udgået instruks, som skulle forhindre, at der i fremtiden lokalt blev truffet lignende foranstaltninger, ...«⁴⁶

Næste gang der kom en lignende, men denne gang ægte og meget mere alvorlig sag, var reaktionen fra tysk side da også langt mere afmålt. Efter at et sprængstofattentat i Kolding i slutningen af februar 1943 havde såret seks kvindelige telefonister, nøjedes generalen med et færdselsforbud i mørklægningstiden i tre dage. Det samme var tilfældet efter et attentat mod en barak i Århus den følgende måned.⁴⁷

Efterhånden som modsætningerne mellem besættelsesmagten og danskerne skærpedes, og den aktive modstand voksede, kom den kollektive straf – udover udgangsforbuddene, som var standardreaktionen – dog atter op af værktøjsskassen for angreb rettet direkte mod medlemmer af værnemagten. Den 22. september 1943 krævede værnemagten således en bod på 500.000 kr. af Københavns kommune for en tysk soldat, som var blevet hårdt såret af skud. Fire dage senere fik Odense by en bod på en million kroner for et drab på en tysk soldat. Den største bod fik Københavns kommune imidlertid med fem millioner kroner efter et sprængstofattentat den 27. oktober 1943 mod Café Mokka, som var samlingssted for tyske soldater. Terrorangrebet kostede tre tyske soldater og en dansker livet samt sårede 40 andre personer. København fik atter i begyndelsen af december en bod for et drab på en tysk soldat – denne gang på to millioner kroner.⁴⁸

Dermed var det imidlertid også slut med anvendelsen af bøder som straf for angreb på besættelses-

magtens repræsentanter. I stedet gik besættelsesmagten over til at tage andre og fuldstændigt ulovlige former for repressalier i brug. På ordre fra Hitler begyndte det tyske politi fra begyndelsen af 1944 at udføre »clearingmord« som gengæld for attentater mod medlemmer af besættelsesmagten eller tyskernes danske hjælpere. Drabsofrene var som regel kendte danskere med anti-tyske holdninger – det første offer var digterpræsten Kaj Munk. Desuden udførtes brand- eller bombeattentater mod civile, danske bygninger som svar på modstandsbevægelsens sabotageaktioner.

Besættelsesmagten vedgik ikke, at den stod bag mordene og attentaterne, men for den danske offent-

lighed var afsenderen tydelig nok, og det var også hensigten. Drabene evnede dog lige så lidt som bøderne at fjerne opbakningen til modstandskampen – tværtimod fik terroren den snarere til vokse.

Jens Andersen.

Født 1968. Museumsinspektør ved Museum Thy.

Artiklen er fagfællebedømt.

Litteratur og trykte kilder

Alkil, Niels: *Besættelsetidens Fakta*. København 1945.

Bewersdorf, Georg: »Generalleutnant Josef Rintelen.« *Orden und Ehrenzeichen – Das Magazin für Freunde der Phaleristik*, 2014, s. 135-140.

Brunsgaard, Clemmen: *Krigsdagbog*. Thisted 1995.

Drostrup, Ole: *Den hæmmede kriger – et portræt af general von Hanneken*. Odense 1997.

Jørgensen, Marius: »Besættelsen.« *Historisk Årbog for Thy og Mors* 1974, s. 206-217.

Killius, Rosemarie: »Die Blitzmädchen oder die weibliche Seite des Krieges.« *Forschung Frankfurt – Wissenschaftsmagazin der Goethe-Universität* 1/2004, s. 46-49. (<http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/year/2009/docId/6813>)

Kjeldbæk, Esben: »Café Mokka – en terroraktion.« I: John T. Lauridsen (red.): *Over strengen – under besættelsen*, København 2007, s. 164-177.

Lauridsen, John T. og Jakob Kyril Meile (udg.): *Werner Bests korrespondance med Auswärtiges Amt og andre tyske akter vedrørende besættelsen af Danmark 1942-1945*. København 2012.

Outze, Børge: *Danmark under anden verdenskrig*, bd. 1-4, København 1962-1968.

Trommer, Aage: *Modstandsarbejde i nærbillede*. Odense 1973.

Aviser

(Artikler findes på www.arkivthy.dk/index.php/da/besaetelsestiden-i-den-lokale-avis)

Thisted Amts Avis

Thisted Amts Tidende

Thisted Social-Demokrat

Arkivalier

Rigsarkivet, København (RAK)

Danica 203, pk. 65/871: 416. Inf.Div. Abt.Ia, Tätigkeitsbericht Nr. 4, Jan.-Dez. 1943.

0002, 84-188: Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager 1909-1945, 84.g.5-133.

0003/03-5655: Indenrigsministeriet, 1. Kontor, journalsager 1848-1967, j.nr. 1942-2713.

0005-2312: Justitsministeriet, 3. Kontor, journalsager 1919-1945, j.nr. 1942/3182.

1351-234: Statsadvokaten for særlige Anliggender. AS-sager, Thisted Købstad, j.nr. 53-216.

Rigsarkivet, Viborg (RAV)

B2-6409: Thisted Amt, Amtmanden 1940-45, Diverse I.

B384-7337: Thisted Politi, 1940-45. Situationsberetninger vedr. besættelsetiden.

Bundesarchiv, Abteilung Militärarchiv, Freiburg (BArch/MA)

N 491/5: Alexander Graf von Brandenstein-Zeppelin, tæglige Notizen, 1942-1943.

Pers 6/835: Joseph Rintelen.

RM 45 III/49: Kommandant im Abschnitt dän. Westküste, Akte G-I Allgemeines, Bd. 5, 12.10.1942-1.2.1943.

RM 45 III/61: Kommandant im Abschnitt dän. Westküste, Akte G.Kdos. 10: 12.11.1942-1.3.1943.

Noter til tekstbokse

A Killius 2004.

B Outze, 3, s. 327.

C BArch/MA, Pers 6/835. Bewersdorf 2014, s. 135-137.

Noter til hovedtekst

- 1 RAK, 1351-234: Bilag 2, 26.11.1942. Afhøring af Riechen.
- 2 RAK, 1351-234: Bilag 1. Emma Schmidts forklaring til Thisted Politi om aftenen den 24.11.1942; et tysk referat findes ikke.
- 3 RAV, B2-6049: Chr. Iversen til Indenrigsministeriet 26.11.1942.
- 4 RAV, B2-6049: Chr. Iversen til Indenrigsministeriet 26.11.1942.
- 5 RAV, B-384-7337: Standortåltester Thisted 24.11.1942 (modt. 24.11.1942 kl. 22.00 og 23.00, 25.11.1942 kl. 01.50).
- 6 RAK, 0005-2312: Forklaring fra Gad, udateret (25.11.1942). RAK, 0002, 84-188: Stenografisk notat af tlf.samt ml. Gad og Kontoret for særl. Anl., 25.11.1942 kl. 13.48.
- 7 BArch/MA, N 491/5: 24.11.1942.
- 8 RAK, 0002, 84-188: Notat (strækningsaflytning) fra tlf.-samt. ml. Brix og Hoff 25.11.1942 kl. 17.00.
- 9 RAV, B-384-7337: Notat, Politistationen i Thisted 24.11.1942, bekendtgørelse 25.11.1942 samt avisudklip.
- 10 RAK, 0003/03-5655: Notat 25.11.1942 kl. 17.20.
- 11 RAV, B2-6409: Thisted Amt til Indenrigsministeriet 26.11.1942.
- 12 RAV, B2-6409: Thisted Amt til Indenrigsministeriet 26.11.1942.
- 13 RAV, B-384-7337: Notat, politikontoret i Thisted 25.11.1942 kl. 22.50.
- 14 RAK, UM j.nr. 84.G.5/133: Notat af Svenningsen, 26.11.1942. Jfr. Lauridsen 2012, 2, s. 19.
- 15 RAV, B-384-7337: Notat, politikontoret i Thisted, 25.11.1942 kl. 23.10.
- 16 RAK, 1351-234: Avisudklip og efterlysningsplakat, 25.11.1942.
- 17 RAV, B384-7337: Notat, Thisted Politi, 24.11.1942 kl. 23.10.
- 18 RAK, 1351-234: Bilag 1, 24.11.1942.
- 19 RAK, 1351-234: Bilag 1, 24.11.1942. Bilag 2, 26.11.1942.
- 20 RAK, 1351-234: Bilag 27.
- 21 RAK, 1351-234: Bilag 9-16, 25.-26.11.1942.
- 22 RAK, 1351-234: Bilag 7.
- 23 RAK, 1351-234: Bilag 36
- 24 RAK, 1351-234: Bilag 30.
- 25 RAK, 1351-234: Bilag 8, 17, 31.
- 26 RAK, 1351-234: Bilag 4. Rigspolitichefen, Teknisk Afdeling Aalborg 25.11.1942.
- 27 Thisted Social-Demokrat 26.11.1942. Thisted Amtsavis 26.11.1942.
- 28 Thisted Amts Tidende 27.11.1942.
- 29 Thisted Amtsavis 28.11.1942.
- 30 Thisted Amtsavis 28.11.1942.
- 31 RAV, B-384/7337: Notat, Thisted Politi, 26.11.1942. Lauridsen 2012, 2, s. 19. BArch/MA, N 491/5: 26.-28.11.1942.
- 32 Lauridsen 2012, 2, s. 20: Best til Auswäriges Amt 4.12.1942.
- 33 RAK, 1351-234: Bilag 37.
- 34 Brunsgaard, s. 101.
- 35 RAV, B2-6409: Indenrigsministeriet 11.12.1942.
- 36 Brunsgaard s. 102. Thisted Amtsavis 12.5.1945.
- 37 RAK, UM, 84.G.5/133.
- 38 Thisted Amtsavis, Thisted Social-Demokrat 5.12.1942.
- 39 BArch/MA, RM 45 III/49: Marbef.Daen G 16740 AI 3.12.1942 og 10.12.1942.
- 40 RAK, 1351-234: Bilag 2, 27.11.1942.
- 41 Brunsgaard, s. 101. Marius Jørgensen (1974, s. 208) angiver ligefrem i sin meget upræcise redegørelse for sagen, at Rintelen blev sendt til østfronten.
- 42 RAK, Danica 203, pk. 65/871: s. 2. BArch/MA, RM 45 III/61: 416. Inf.Div. Abt. Ib/Ia Nr. 12/43 v. 6.1.1943. 416. Inf.Div. Ia 44/43 v. 20.1.1943.
- 43 BArch/MA, Pers 6/835.
- 44 RAK, 0002, 84-188: »Referat« dateret 15.12.1942 med kommentarer 2.1.1943 og 5.1.1943.
- 45 Lauridsen 2012, 2, s. 20: Best til Auswäriges Amt 4.12.1942.
- 46 RAK, 0005-2312: Udat. notat af Ejvind Larsen.
- 47 Trommer 1973, s. 71-72. Drostrup 1997, s. 99. Alkil 1945, II, s. 836.
- 48 Alkil 1945, II, s. 854-855, 858, 862. Kjeldbæk 2007.